

Reiz bija – nebija? Sadzirdēju. Sajutu

Daiga Mazvīrs

Latvijas Radio
1. raidījums "Studs"

Avangards – šoreiz Latvijā bieži tika lietots šis skanīgais vārds. Tas asociējās ar karognesēju, aiz kura tipina haotisks un neorganizēts pulis, apbrīnodsams priekšgalā ejošā stalto stāvu un drošo soli. Šos drosmīgos parasti apvij leģendas, un tā ir noticis ar grupas "Nebijušu sajūtu restaurēšanas darbnīca" dibinātājiem, klasesbiedriem no 5. vidusskolas Hardiju

Lediņu un Juri Boiko. Leģendu ir tik daudz, ka nevienam nespēj atšķirt, kur beidzas patiesība un sākas izdoma. Un varbūt šajā gadījumā tas ir plānotais rezultāts: ir aizmirsies, kad, kur, kā, bet visi zina – jā, bija! Kaut kas varens, interesants, nesaprotams – nebijušas sajūtas! Tiesa, pašī NSRD radītāji savu daļiņradi ar avangarda rādzienu nekad nav saistījuši.

Jau skolas laikos Juris un Hardijs raksta dzejoļus, lestadē lugas, sadomā mūziku, un šai apsestībai ar radišanu ir vajadzīgs turpinājums arī pēc skolas beigšanas 1973. gadā. Visu laiku interesējušies par Rietumu mākslas un mūzikas avangardu, viņi vēlas šādu stilu attīstīt arī Latvijā, īpaši nedomājot par atzinību, bet vadoties pēc lozunga "Mākslu – mākslas dēļ!". 1976. gadā tiek dibināta skaņu ierakstu firma *Saņve* un sākas magnētisko lentu ieskaņojumu ēra, tiesa, ierakstus gan klausās tikai tie paši ļaudis, kuri tajos piedalījušies. Bet pirmais publiskais sasniegums ir Avangarda mūzikas festivāls 1977. gadā, rikots kopīgi ar jaunajiem muzikologiem Ingridu Zemzari un Guntaru Pupu; tajā piedalās tādas slavenības kā Arvo Perts, Aleksandrs Čubimovs, *Hortus Musicus* un Viņas stīgu kvartets. Pēc pasākuma seko Politehniskā institūta rektora brīdinājums Arhitektūras fakultātes studentam Hardijam Lediņam – neko tādu vairs neatļauties! Taču nu viņš atļaujas, piemēram, savas "Četras kompozīcijas sunim un klavierēm" magnetofona lentē izstīt draugiem kā Ziemassvētku dāvanu. Un stāsta, ka septiņdesmito gadu nogalē Lediņš kopā ar arhitektu Imantu Žodžiku pat esot darinājuši vinila (lokanās) skaņuplates un ierakstus pavairojuši uz rentgena platēm. Laikabiedrī Hardiju Lediņu vērtē kā cilvēku ar spēju ļoti ātri pamanīt, novērtēt un leviest Latvijā apstākļos visu jauno, kas radīts Rietumos. Tā skaidrojama viņa aizraušānās ar diskotēkām – 1974. gadā top Lediņa pirmā diskotēka Anglikāņu baznīcā, kur pirmajā daļā ir tematiska lekcija par kādu grupu, otrajā – ierakstu atskaņojumi. Lediņa diskotēkas izcelsis ir īpaši izmeklētu mūziku, tāpēc turp dodas visi, kurus interesē māksla un mūzika, – tā veidojas noteikts domubiedru loks, saviem ideāliem un ēkiem saglabājot uzticību arī turpmāk. Vēlāk Lediņa diskotēkas pārceļas uz Jūrmalu, Asaru parku, nu jau orientējoties uz mazliet dumpīgiem, deļtgrubošiem jauniešiem, un Lediņš no 1978. līdz 1981. gadam rīko arī dažas turnejas pa Latvijas pilsētām.

Tad par jauno dislokācijas vietu kļūst "Kosmos", kur pārsvarā skan "jaunā viļņa" mūzika – *Ultravox*, *Soft Cell*, *Trio* u.c. jaunākie grāvēji. Un, pateicoties Lediņam, dzimst latviešu "jaunais vilnis" – grupa "Dzeltenie pastnieki". Dziesma "Milžu ciņa", piemēram, tika radīta īpaši "Kosmosa" diskotēkai, kur bija paredzēts rīkot *Radio Luxembourg* konkursa "Milžu ciņa" līdzinieku. Sākotnēji "Dzeltenie pastnieki" atskaņo Lediņa un Boiko sacerētās

dziesmas, turklāt slavenais grupas nosaukums ņemts no dziesmiņas "Pastnieks viltus dzeltenais". Un arī vēlāk pastnieki izmanto Lediņa/Boiko tekstus, kļūdami par šī tandēma uzticīgiem skolniekiem kā dzejā, tā mūzikā. Savukārt "Kosmosa" diskotēku 1983. gadā slēdz, apgalvojot, ka tā ir nacionālistiski noskaņota un pulcē narkomānus un prostitūtas. Būdami viens arhitekts, otrs – mākslinieks, Lediņš un Boiko muzikāli bija samērā nevarīgi, spēdami radīt vienkāršas, ar vienu pirkstu nospēlējamās melodijas un realizēties vienīgi ierakstos. Tāpēc par jaunu vaibstu "Nebijušu sajūtu reataurēšanas darbnīcā" kļūst dziedātājas un flautistes Ingūnas Čermovas (tagad Rubene) iesaištīšanās grupā. Viņa pārvalda virkni instrumentu – no ģitāras līdz fagotam –, agrāk spēlējis grupā "Tilts", kuras dziesmās bija izmantoti Jura Boiko teksti. Lediņa diskotēkā "Kosmos" notiek pirmais NSRD koncertuznāciens – te aktīvi tiek izmantota scenogrāfija un nebijušas sajūtas, piemēram, uz skatuves Boiko, Lediņš, Rubene un pārējie daļēnīki ierodas nevis pa durvīm, bet caur skapi. Un arī pirmās slavenākās dziesmas "Cīku caku caurā tumba", "Kabinets" un "Salauztā kafējnīca" radītas īpaši diskotēkas vajadzībām, veidojot, pēc pašu uzskata, pirmos latviešu "jaunā viļņa" paraugus, kaut gan no šodienas pozīcijām to drīzāk var definēt kā muzikālo minimalismu.

Tomēr mūzika – dziesmas – NSRD locekļiem ir tikai viens no idejas izteikšanas veidiem. Šo cilvēku radošo darbību varētu dēvēt par savdabīgu multimediālu konceptuālo mākslu, kuras izpausmēs vienlīdz svarīga loma ir filozofijai, literatūrai, mūzikai, dzejai, tēlotājam mākslai, drāmai, hepenīgam, performansai. Savu daiļradi viņi apzīmēja gan kā aptuveno mākslu, gan postmodernismu, Lediņš pat tulkoja un nolieka matienā izdeva šim stilam veltītu grāmatu. Un atbilstīgi šai daudzšķautņainībai NSRD bija vairākas nodājas: aptuvenās mākslas studija, doktora Enesera binokulāro deju kursi, aptuvenā pārpratuma laboratorija, durvis JORD un atriktumu kamera. Radot kādu muzikālu ierakstu, pirms tā tika rīkots īpašs rituāls, sagatavošanās posms notikumam. "Tika vākta informācija radošā projekta realizēšanai. Aizbraucām uz trim dienām uz Pielbagu,

PETARŽU VILKANIZĒŠANA
Aptuvenās mākslas izstāde Parastāriā. 1987
No kreisās: Ingūna Čermova un Juris Boiko

ĢĀJIENS UZ BOLDERĀJU
Hardijs Lediņa izrēģināta ēriks bija neņemama viņa apģērba sastāvdaļa dažādās acīkstās 60. gadu otrā pusē

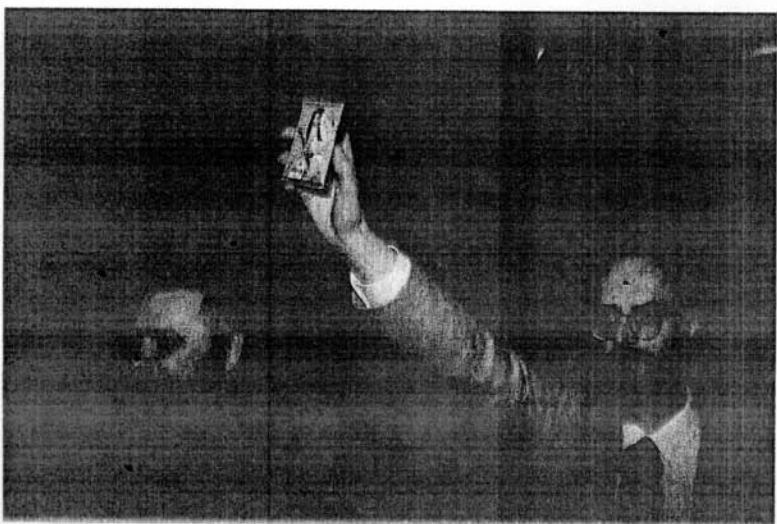
staigājām pa turienes vecajiem ceļiem, vadoties pēc vecas Latvijas kartes. Apstājāmies pie mājām, dažas bija jau sabrukušas, bet katra māja izstaroja savu auru, un varēja just cilvēkus, kuri tajā dzīvojuši. Par katru izdomājām kādu stāstu, gan par cilvēkiem, gan šo vietu, un pierakstījām. Veidojās dažādi teksti, savākti no Latvijas īpašām, mistiskām vietām. Rīgā daļu izmantojām kā dziesmu tekstus vai paņēām sajūtas, kas tur bijušas," atceras Rubene. Šādi enerģētiski uzlādējusies, NSRD trījotne, pieaicinot visdažādākos viesmūziķus, pulcējās ierakstiem, kas, protams, notika mājas apstākļos – četrliņu magnetofons, mikrofons, visi iespējamie pieejamie instrumenti. Katra ieraksta projekta idejiskie autori nemanīgi bija Lediņš un Boiko, bet pārējie šo skeletu apaudzēja

HARDIJA LEDINA UN NSRD PERFORMANCE RIETUMBERLINE, 1998

INGŪNA ČERNOŅA ar savu sievišķību un muzikalitāti padarīja NSRD daļiņu brīdīmu arī klabānā. Viņa spēlēja ģitāru, basu, saksofona, fagotu, taustiņinstrumentus, dzied un rādīja.
Foto: LAURIS FLIČS

HARDIJS LEDINŠ UN JURIS BORKO CD "MEDICĪNA UN MĀKSLA" PREZENTĀCIJA "SUSPENĀJĀ EKSPERIMENTS", 1999

ar savām idejām, papildināja ar jaunu enerģiju. Šeit valdīja princips: ja tu zin, ko gribi panākt, tad to var izdarīt ar jebkura instrumenta palīdzību jebkurā cilvēcā, kurš zina kaut pāris skaņu. Līdz ar to veicinājās ļoti demokrātiska, atvērta mūzika: lakoniski, tāpīgi hīti ar vienkāršu bānu czeļu, izvērstas poēmas vai balādes, kur runa mijas ar dziedāšanu, meditātas noskaņu gleznas. Pārsvārā visi NSRD magnētiskie albumi tika veidoti kā vienots darbs, kaut arī sastāvošs no dažādām dziesmām, taču uz kopējā fona laikam izceļas konceptuālais albums "Kuncendriņš un Oseričovskis" (1984). Galveno varoņu uzvārdos vēli meklēt kādas vēsturiskas vai cīņas līdzības, tie ir izdomāti tēli, kuri izdzīvo albumā aprakstītās situācijas. Spilgtais žurnālists, tālruninā, neparastās dziesmās un muzikālā fantāzijas šo

projektu padarījušas par populārāko plešajā disko-grāfijas sarakstā – ne velti tas pēn kā pirmais tika pārizdots CD formātā. NSRD magnētisko albumu virsraksti "Invalidu tramvajs" (1983), "Medicīna un māksla" (1985, pārizdots CD 2000), "Vējš violos" (1986), "Faktu vispār nav", "Dr. Enesera binokulāro deju kursi" (1987, 30/15 (1988)), "Neskaties" (1988) pētiekami spīglti raksturo viņu fantāzijas neierobežotību. Lai to panāktu, ieraksti tikai veidoti kā pilnīga atraušānās no sadzīves problēmām – noslēgta vide vai telpa (Boko lauku māja, Jūrmakas vasarnīca, Ledija privātmāja), kurā tika kopā dzīvots samērā ilgstoši, nododoties vien daļrādei. Protams, NSRD neradās klajā vietā – viņu galvenokārt ietekmējās no Braienu Īno un Lorijas Andersones daļrādes, kas arī ietvēra dažādas

skatuiskas kustības, performances un negadītības aspektus. Viens no galveniem vienojošiem aspektiem iepriekšminēto mākslā bija arī pilnīgi brīvais traktējums, uzveres barjeru nojaukšana, ne velti šis nosaukums – nebijušu sajūtu restaurēšana. "Alceros, Hardijs šķūrēja sniegu savas privātmājas pagalmā un uz plečpētās kausiņas Braienu Īno. Un visu darbību izpildīja atbilstīgās, gandrīz vai dejojās kustībās. Tur jau bija lielākais šarms, ka mūsu mūzika atspoņujoja fragmentus no dzīves. Bieži vien mūzikā skan variācijas par tēmām – es tevi mīlu, tu mani mīli, bet NSRD katru dzīves situāciju, kaut vai sniega tīrīšanu, varēja pārvērst par mākslu. Tas bija lasļti dzīvīgs, kustīgs un svarīgs, tajā laikā ļoti vajadzīgs Latvijai. Un arī šobrīd šai mūzikai ir vērtība, jo tai iet cauri vispārcilvēciskas izjūtas, pasaules uztvere," skaidro Ingūna Rubene. Mūzika, iemiesota albumos, vēlāk izdota arī kasetēs, Ledijam 1989. gadā dibinot "Apluvēnās mākslas aģentūru", protams, ir visspilgtāk saglabājusies lecība par NSRD. Ir arī videofilmas (*Transwell/Transzeit*, 1986, "Aisberga ilgas/Vulkāna sapnī", 1987, "Pavasara teicla", 1978, "Dr. Enesera binokulāro deju kursi", 1987, "Garie acumirki", 1989, "Ābejziedi", 1989), kārtājoreiz pierādot šo cilvēku spēju izmantot visjaunākās Rietumu tehnoloģijas Latvijā nebiušos projektos. Videofilmās tika iemūžinātas akcijas vai pārgājieni, no kuriem slavenākais ir "Gājēns uz Bolderāju". "Bija jāiziet tā, lai pa ceļam sagaidītu saullēktu. Vienkārsi ejam pa dzelzceļu, un mērķis ir – aiziet līdz Bolderājam, bet ceļš bija pilns dažādiem notikumiem. Kads cilvēks iet garām, bez kāda pamatojuma atstāj koferi un aiziet projām. Pa ceļam vērojamas dažāza mājinās no dēļiem, ista Hārlēma, kur dzīvo cilvēki, – no tā atkal rodas sajūtas, idejas, ko vēlāk realizējam akcijās." Tolaik neviens neuztraucās, vai sapratis, jo NSRD dalībniekiem vienmēr bijusi pārliecība, ka sapratis noteikti. Tā arī bija, un NSRD vadītājos pasākumos iesaistījās samērā daudz cilvēku, jo astoņdesmito gadu vidū viņu domubiedru loks bija visai plašs un stabils: "Dzeļenieki pastnieki", Roberts Gobziņš, Ieva Akuratera, Aija Žarina, Miervaldis Polis, Ieva Iltnere, Jans Majlītis Imants Žodžiks, Aigars Sparāns, Ivars Ņikiforovs, Pēteris Bankovskis, Helena Demakova, vēlākā mākslinieku apvienība LPSR Z (Lācis, Putrāms, Subācis, Rutkis, Zābers). Vizūāļiem efektiem kā akcijās, tā videofilmās

palaiķam tika atrasts 'pašs tipāžs, un Lediņu te laikam var salīdzināt pat ar slaveno Fellīni. "Bija drošība un apmierinātības sajūta, piedaloties šajās akcijās. Piemēram, bija krāsū akcija, kur mani fiziski grieza uz sporta apļa – treniņiera aizmētņa – un prožektoru gaismā lēja no augšas pienu. Tā ir tipiska performance: kādam varbūt likās, ka tā ir piena tērēšana, citam – atīršanās vai ka piens prožektoru gaismā ļoti skaisti izskatās. Katrs varēja izjust to, ko viņš var izjust, uz ko viņš ir gatavs. Bet akcijas laikā mēs ļaustījāmies paši uz savām sajūtām," atceras Rubene.

Daudzi spēja saskatīt vai vismaz brīnīties pār NSRD nebijušajām sajūtām – 1987. gadā grupa ar „Aptuvenās mākslas izstādi paretzīcīgo katedrālē, (toreiz Planetārijs) piedalījās Mākslas dienās. Cilvēki lūp plūda straumēm, kairu dienu tika veidotas atšķirīgas multimedālas akcijas, vēl ļoti populārs bija arī pasākums "Kurmīš a ā" 1988. gadā toreizējā Azrobežu mākslas muzejā, kur tika izmantotas arī videoinstalācijas un kinētiski objekti. Tā kā Lediņam radās ļoti sakari ar Rietumeiropas mākslas pasauli, 1988. gadā NSRD izstājās arī Rietumbēriņā, vēlāk

Brēmenē un Ķīlē dažādu mākslas projektu ielvaros. Šī neparastā ceļojuma beigās pienāca strauji un nenovēršami. Padomju varas garīgās nomāktības apstākļos NSRD atļaušanās un gara brīvība bija ļoti aizraujoša, kamēr jau oficiālās brīvības ietvaros tā likās pašsaprotama, līdz ar to neinteresanta. Muzikālo un video tehnoloģiju jomā astoņdesmitajos viņi bija līderi, bet deviņdesmitajos svaru kauši savvērās par labu komercijai. Ko līdz ideja, ja tā nespēj pienācīgi īstenoties?! Harolds Lediņš sadarbībā ar Kasparu Rošteinu gan sacer un 1997. gadā izveid avangarda operu *Roštein On The Beach*, taču publika jau ir visa atēdusies un to uztver nevērīgi. Pēc Lediņš startē festivāla *Forfe Rīga* ietvaros ar projektu "Dzīvo ūdeņu sīkie vēžiši", kā arī kopā ar tagadējo datografiķi Juri Boiko ķeras pie NSRD albumu pārizdošanas. Ar Ingūna Rubena jau vairākus gadus kopā ar brāli afroperkusionistu Nilu Ļi uzstājas ar interesantiem muzikāliem priekšnesumiem, NSRD tradīcijas it kā būtu saglabātas. "Cilvēks ir bezgalīgs gan uz priekšu, gan atpakaļ. Ja mēs restaurējam nebijušās sajūtas, ja viņš jūt, ka tas viņam sagādā prieku vai pārsteigumu, viņš

atrasās, sajūt iekšēju trauksmi un pats labprāt piedalītos šajā drosmīgajā darbībā," uzskata Rubene. Dīemžēl "Kuncendorfa un Osendovska" CD prezentācija pērnajā maijā bija pēdējais NSRD skatuves uzņāciens, atskanojot arī pāris jaundarbu. Vai ceļš jau aizaudzis? Rainīski ļautājot, atbildam, ka mērijs zulis nav, bet jaunības maksimālisms gan. ■